

Achtergrond onderzoek Voorbij Autonomie

Door Micha Hamel en Sander van Maas

De centrale gedachte in dit onderzoek is:
Kunnen wij iets leren met betrekking tot de autonomie van het kunstwerk als we te weten komen hoe men in andere domeinen tegen autonomie aankijkt? Zijn er in deze andere domeinen concepten van autonomie die transplanteerbaar zijn naar het kunstenveld, waardoor er een nieuw en valide samenstelling van relaties en waarden ontstaat?

De notie van impact

Ons onderzoek vindt zijn basis in de notie dat er door de maatschappij en de politiek steeds meer verwacht wordt dat kunst iets doet, impact heeft, en/of effecten sorteert, waar er in de periode vóór onze metamoderne tijd het belangrijk was dat het kunstwerk een eigen wereld opwierp, die krachtens het innemen van een autonome positie verbinding maakte met onze individualiteit, deze weerspiegelde, en zo een positieve kracht werd voor de autoformering en kritische dispositie van de toeschouwer.

Neoliberale tendens

In de regelgeving en ambities die de overheid met het kunstenveld heeft, is er momenteel een sterke neoliberale tendens zichtbaar: afrekenbare grootheden als publieksaantallen, geografische spreiding en ondernemerschap lijken de kunst breed toegankelijk te willen maken, maar versmallen feitelijk het aantal mogelijke soorten kunst dat er gemaakt zou kunnen worden. Het dreigt zelfs tot de situatie te leiden dat de doorgemanagede, en verregaand gedomesticeerde kunst het karakter van een 'servicing device' krijgt, een tijdelijke interface voor emoties alleen.

Grosso modo heeft de wetenschap met dezelfde ontwikkeling te maken, aangezien het nut van fundamenteel onderzoek door politiek en maatschappij regelmatig in twijfel wordt getrokken, stellig als men overtuigd is dat het onbekende zich stap voor stap in kaart laat brengen, en zich dan in handzame toepassingen laat vertalen – of niet. Overigens is deze ontwikkeling niet zozeer te beschouwen als een malicieuze beleidsimpuls van de kant van de politiek als wel als een reactie op de publieke opinie, die op haar beurt weer een expressie van de geestelijke conditie van onze mensheid is.

Is autonomie overbodig?

Tevens zien we dat er in diverse domeinen kunstzinnige ontwikkelingen zichtbaar worden, bijvoorbeeld in games, food design, street art en politiek activisme (Jonas Staal), die niet op hun autonomie bogen, maar zich eerder middels heteronome configuraties uitdrukken. Dat zijn zeker inspirerende ontwikkelingen, maar hoe articuleren de waardenstelsels van autonome en heteronome kunst zich ten opzichte van elkaar, en hoe is hun onderlinge samenhang? Is autonome misschien overbodig geworden? In een poging te begrijpen wat de positie en de legitimatie van autonome kunst in onze tijd is, zijn wij in gesprek gegaan met jullie, met vijf experts die vanuit hun respectievelijke vakgebieden konden reageren op deze vragen.

Zoektocht naar structuur en samenhang met de wereld

Ons onderzoek is dan ook nadrukkelijk een onderzoek van de Akademie van Kunsten, en het is dan ook de bedoeling om de debatavond te begrijpen als een zoektocht naar de (wenselijke) structuur

van het kunstwerk in onze tijd, alsook een vraag welke, of liever, welke soort werken er een betekenisvolle verbinding met ons aan kunnen gaan die voorbij de gelegenheid reikt. Het gaat ons dan ook om iets te weten te komen over de autonomie van het werk, en niet om het al dan niet autonome karakter van de werkpraktijk of de positie van de kunstenaar. Het gaat ons om de structuur van het werk, plus de manieren waarop het samenhangt met de wereld om hem heen.

Indicatoren

Tot slot: het is in het geheel niet onze bedoeling om het oude ideaal van autonomie te bewieroken, dan wel een autonomiebegrip te herstellen. Het is een poging om op zoek te gaan naar indicatoren voor kunstwerken die in deze heterogene, vernetwerkte en polyculturele wereld urgent zijn, alsook te theoretiseren binnen welke mentale ruimte deze werken betekenis krijgen, omdat of opdat ze onze kritische dispositie tot expressie brengen en activeren. Werken, die verankerd zijn in onze menselijke conditie, maar die elke directieve agenda inkapselen, transformeren, bypassen of overstijgen ten gunste van de onafhankelijkheid die we aan onze levenskwaliteit verplicht zijn.